

Секція 8. НУМІЗМАТИКА. БОНІСТИКА

Юрій Ляшко,
завідуючий історичним музеєм
Кам'янського державного
історико-культурного заповідника

АНТИЧНІ МОНЕТИ З БЕРЕГА РІЧКИ ТЯСМИН

У статті вводиться в науковий обіг інформація про нові знахідки античних монет у Центральному Подніпров'ї, а також піднімається питання щодо причини концентрації цих знахідок в одному локальному районі.

Ключові слова: Тясмин, монети, знахідки, скіфська доба, пам'ятки.

Знахідки монет античного періоду, як правило, не характерні для території Центральної України. Проте останній час з'явилося кілька публікацій по цій темі [4; 7; 8], які по-іншому дозволяють подивитись на цю проблему. Зокрема це робота відомого скіфолога С. А. Скорого в співавторстві з Р. Зимовцем, присвячена новому погляду на товаро-грошові відносини лісостепової Скіфії, де дослідники виводять три основні тенденції, які, на нашу думку, підтверджують версію стосовно знахідок античних монет в басейні р. Тясмин. Перша версія – це проникнення грецьких купців і торгівців в глиб лісостепової Скіфії, друга – використання місцевим населенням античних монет в якості грошових засобів, третя – перевага в грошовому обігу ольвійської монети [7]. Тому фіксація нових знахідок є дуже важливою, тим більше, якщо це не поодинокі знахідки, а певний комплекс.

Так, неодноразово в районі населеного пункту Райгород Кам'янського р-ну, Черкаської обл. в басейні р. Тясмин – правої притоки Дніпра. Було знайдено кілька монет, які відносяться до античного часу. Причому знахідки було зроблено не в одному місці, а на досить значній відстані одна від одної, і навіть на протилежних берегах річки.

При проведенні суцільної археологічної розвідки цієї території було виявлено кілька незначних фрагментів кераміки та бронзовий тригранний наконечник стріли, які можна датувати добою раннього залізного віку V-IV ст. до н. е. Проте, якогось поселення чи залишків активної життєдіяльності людини не виявлено, якщо не рахувати поселення черняхівської культури II-V ст. на лівому березі річки. Однак воно не вкладається в хронологічні рамки знайдених монет.

Всього тут зафіксовано чотири монети (див. карту-схему): три ольвійські (рис. 1.1, 2, 3) та одну македонську (рис. 1.4). Ольвійська емісія представлена литим мідним асом (рис. 2) та двома бронзовими «борисфенами» (рис. 3, рис. 4). Македонська монета відноситься до правління Філіпа II (382-336 р. до н. е.) (рис.5).

Литий мідний «малий ас»: Av – прослідковується профіль обличчя людини в анфас; Rv – сильно пошкоджений корозією. Можна припустити, що там містилось зображення: «Орел на дельфіні». На гурті монети є значні втрати. Через поганий стан точно визначити тип монети неможливо. Вага 15,2 г., діаметр – 3,5 см. Враховуючи вагу монети і розмір, її можна віднести до номіналу діхалка (1/4 срібного обола). За класифікацією В. А. Анохіна відноситься до 400-380 рр. до н. е. [1, с. 104-106]. Знахідка 2017 р. Приватна колекція. Подібна монета була знайдена у 2013 р. в басейні р. Рось [7, с. 147].

Бронзовий «борисфен» №1: Av – голова бога річки Борисфен вліво; Rv – напис ОЛВІО, нижче – лук у горіті, під ним сокира та монограма ΔΙ. Вага 9,36 г., діаметр – 2,2 см. Стан збереження добрий. За класифікацією П. О. Каришковського відноситься до III ст. до н. е. [3, с. 91. рис. 8,1]. Знахідка 2008 р. Приватна колекція.

Бронзовий «борисфен» №2: Av – голова бога річки Борисфен вліво; Rv – напис ОАВІО, нижче – лук у горіті, під ним сокира, монограма не прослідковується. Вага 9,3 г., діаметр – 2,1 см. Стан збереження середній. За класифікацією П. О. Каришковського відноситься до кін. 80-х – поч. 40-х рр. III ст. до н. е. [3, с. 81]. Знахідка 2010 р. Приватна колекція.

Бронзова македонська монета Філіпа II (283-336 рр. до н. е.): Av – голова Аполлона в лавровому вінку вправо; Rv – зображення вершника вправо, зверху над ним напис ФІΛΠΠΟΥ. Вага 6,45 г., діаметр – 1,7 см.

Стан збереження добрий. За класифікацією А. Пейкова (Болгарія) відноситься до 359-323 рр. до н. е. [6, с. 174]. Знахідка 2017 р. Приватна колекція.

Відносно монети Філіпа II треба відмітити, що подібні монети були знайдені у 1981 р. при розкопках Книшевського городища скіфського часу на Полтавщині [7, с. 152], та на території с. Гряково Чутянського р-ну Полтавської обл. [7, с. 154].

Особливу увагу стосовно цих знахідок викликає той факт, що в одному районі знайдено значну кількість монет, які не характерні для даної місцевості. При тому, що пам'яток цього періоду тут не виявлено окрім двох великих курганних груп із 44 насипів (ох. №2767-2769, 1873, 1875), яка знаходиться на правому і лівому берегах р. Тясмин і тягнуться суцільною грядою з півночі на південь. Частина цих курганів була досліджена на поч. ХХ ст. [5, с. 376] і датована VII-V ст. до н. е., але якось пов'язати ці пам'ятки з даними монетами не представляється можливим.

Однак, враховуючи вдале розміщення цього району в скіфську епоху, своєрідний «центр» між великими городищами: Мотронинським, Пастирським, Буда-Макиївським та водні артерії – лиття річок Тясмин і Сухий Ташлик (див. карту-схему, рис. 6), можна припустити, що в період раннього залізного віку тут знаходилась якась важлива для місцевого населення територія. Можливо торжище, перевіз, переправа тощо. Відсутність значної кількості знахідок цієї доби свідчить про те, що це мало сезонний характер. Наприклад, лише в теплу пору року або при високому піднятті річки, що сприяло судноплавству. Так це чи ні, можуть показати лише подальші дослідження і знахідки. Однак цей факт є підтвердженням того, що даний регіон відіграв значну роль в торгівельних і міжнародних відносинах в період скіфської епохи.

Список використаних джерел та літератури

1. Анохін В. А. Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья / В. А. Анохін. – К., 1989. – 128 с.
2. Зварич В. В. Нумізматичний словник / В. В. Зварич. – Львів, 1978. – 338 с.
3. Карышковский П. О. Монеты Ольвии / П. О. Карышковский. – К., 1988. – 168 с.
4. Ляшко Ю. Ю. Нове велике поселення скіфського часу в околицях Мотронинського городища / Ю. Ю. Ляшко // Археологія і давня історія України. Старожитності раннього залізного віку. – К., 2017. – Вип. 2. – С. 299-302.
5. Нераденко Т. М. Словник-довідник з археології Черкащини / Т. М. Нераденко. – Черкаси, 2016. – 650 с.
6. Пейков А. Каталог на монете от Тракия / А. Пейков. – Велико Тирново, 2011. – Ч. 1.
7. Скорый С. К проблеме товаро-денежных отношений у населения восточноевропейской лесостепи в скифскую эпоху / С. Скорый, Р. Зимовец // Наукові записки КДПУ. Серія: історичні науки. – Кіровоград, 2014. – Вип. 21. – С. 141-156.
8. Шостопап А. В. Скарби Черкащини / А. В. Шостопап. – Черкаси, 2007. – 120 с.

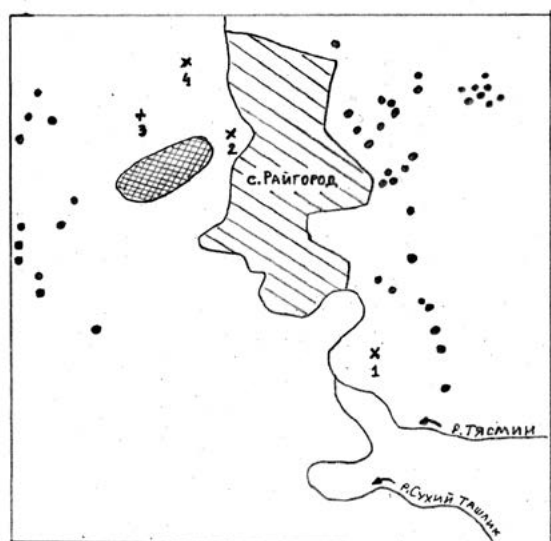


Рис.1. Карта-схема знахідок античних монет на березі р. Тясмин.

Умовні позначення:

× – місця знахідок монет:

1 – «Борисфен» №1.

2 – «Борисфен» №2.

3 – «Ас».

4 – Македонська монета.



Рис.2. Монета «Ас».



Рис.3. Монета «Борисфен» №1.



Рис.4. Монета «Борисфен» №2.



Рис.5. Македонська монета

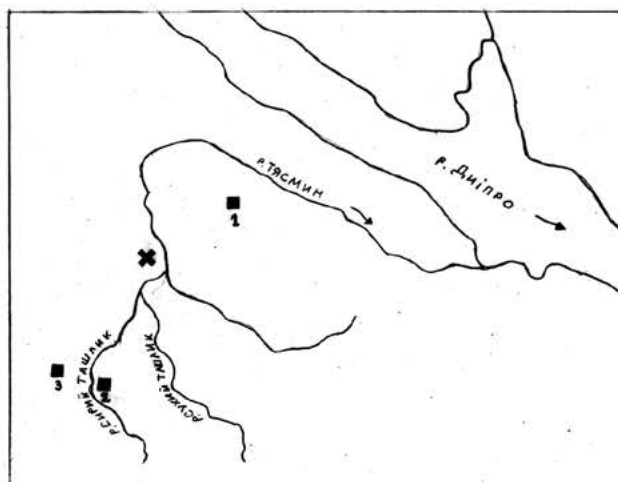


Рис.6. Карта-схема розташування найбільших пам'яток скіфського часу басейну р. Тясмин.

Умовні позначення:

× – місце знахідок монет;

■ – пам'ятки:

1 – Мотронинське скіфське городище.

2 – Пастирське городище.

3 – Макіївське скіфське городище.